

11.2. Kobiety, mężczyźni i międzynarodowa współpraca naukowa: przegląd literatury

11.2.1. *Zmieniający się kontekst globalny: wpływ czasu ma znaczenie*

W specyficznym kontekście europejskim (de Wit i Hunter 2017: 25; Olechnicka, Płoszaj i Celińska-Janowicz 2019: 140–145; Hoenig 2017), międzynarodowa współpraca badawcza i międzynarodowa mobilność naukowców wpływają na perspektywy rozwoju kariery akademickiej i zapewniają indywidualny i instytucjonalny dostęp do krajowych i europejskich funduszy na badania. Zależność w Europie jest prosta: w ramach Europejskiej Przestrzeni Badawczej międzynarodowa współpraca badawcza i międzynarodowa mobilność stały się metryką doskonałości i jakości (Fox, Realff, Rueda i Morn 2017: 1293); zostały one uznane za priorytetowe i były objęte finansowaniem jako szczególnie ważne w ciągu ostatnich dwóch dekad, pozostając w ścisłym związku z integracją europejską i finansowaniem badań przez Unię Europejską (które zasadniczo wymaga partnerów badawczych pochodzących z co najmniej trzech krajów). Europa, przede wszystkim z racji specyficznego rozkładu geograficznego niemal trzydziestu krajów i niespotykanych w innych częściach świata środków przeznaczonych na współpracę naukową, pochodzących z budżetu UE, jest najbardziej zintegrowanym segmentem nauki globalnej. Tylko w tej części świata ma sens analiza dodatkowego poziomu agregacji danych do poziomu regionalnego, takiego jak UE-27, UE-15 (tzw. stara Unia, do niedawna obejmująca Wielką Brytanię), UE-13 (tzw. nowa Unia), czy wreszcie UE-10 (postkomunistyczne kraje nowej Unii).

Naukowcy różnią się pod względem indywidualnych preferencji dotyczących międzynarodowej współpracy i międzynarodowego współautorstwa (Glänzel 2001: 69), ale można stwierdzić, że „im bardziej elitarny naukowiec, tym bardziej prawdopodobnym jest, że będzie on lub ona aktywnym uczestnikiem globalnego niewidzialnego kolegium” (Wagner 2008: 15). W całej Europie międzynarodowa współpraca badawcza i międzynarodowa mobilność zwiększa szanse naukowca na zdobycie stanowiska akademickiego (Herschberg, Benschop i van den Brink 2018: 822–123), szybsze wspinanie się po szczeblach kariery naukowej (Fochler, Felt i Müller 2016: 196–198) oraz na pozyskiwanie zewnętrznych środków finansowych na badania, w tym wysoce prestiżowych środków z Europejskiej Rady ds. Badań Naukowych, promujących „doskonałość” naukową na poziomie ponadnarodowym (Hoenig 2017: 3–5). „Internacjonalizacja” i „doskonałość naukowa” pojawiają się równolegle i wzajemnie wspierają w rozwarstwionej nauce europejskiej. Stratyfikacja społeczna w nauce w sposób szczególny opiera się w Europie na badaniach naukowych i ich umiędzynarodowieniu, w tym współpracy publikacyjnej i grantowej oraz fizycznej mobilności akademickiej.

Międzynarodowa współpraca badawcza jest silnie uzależniona od dyscypliny akademickiej, typu instytucji i krajowej struktury nagradzania w nauce

(Cummings i Finkelstein 2012: 86; Kyvik i Aksnes 2015: 1442; Finkelstein i Sethi 2014: 235) – i jest elementem definiującym nową globalną geografę nauki (Olechnicka, Płoszaj i Celińska-Janowicz 2019). Jednak korzyści wynikające ze współpracy w nauce nie są identyczne w każdym kraju i różnią się w skali międzynarodowej; strategie współpracy, które są skuteczne w jednym kraju, nie są łatwe do przeniesienia do innego kraju (Thelwall i Maflahi 2020: 13). O ile nierówności między kobietami i mężczyznami dotyczące współpracy naukowej są systematycznie badane, o tyle różnice między nimi dotyczące współpracy międzynarodowej są rzadko poruszonym tematem naukowym. Między innymi z tego powodu poświęcamy mu ten rozdział.

Podstawowym wymiarem w analizie roli kobiet w globalnym przedsięwzięciu akademickim, w tym w globalnej nauce akademickiej, są wyraźne zmiany dokonujące się na przestrzeni lat. Rola kobiet zmieniła się fundamentalnie w ciągu ostatnich 50 lat (zob. Huang, Gates, Sinatra i Barabàsi 2020; Halevi 2019; Lari-vière, Ni, Gingras, Cronin i Sugimoto 2013): kobiety naukowcy coraz częściej zajmują wysokie stanowiska akademickie (Madison i Fahlman 2020; Zippel 2017) w coraz większej liczbie dyscyplin (Diezmann i Grieshaber 2019; Halevi 2019; oraz Huang, Gates, Sinatra i Barabàsi 2020; Elsevier 2020), a różnice między kobietami i mężczyznami pod względem produktywności, cytowań i awansów naukowych zmieniają się z upływem czasu, choć stopniowo. Mówiąc precyzyjnie, kobiety w Polsce stanowią znaczącą (47,6%), wysoce produktywną i umiędzynarodowioną część profesji akademickiej, a nasz kraj charakteryzuje się stosunkowo wysokim odsetkiem kobiet profesorów tytularnych w porównaniu z większością krajów Europy Zachodniej, wynoszącym 26,87% w 2020 r. (GUS 2021: 126) i nadal rosnącym, jak porównawczo pokazuje raport „She Figures 2021” (European Commission 2021).

Rosnący udział kobiet w nauce akademickiej zmienia kontekst, w którym analizuje się dziś nierówności między kobietami i mężczyznami dotyczące międzynarodowej współpracy badawczej. Nowe badania bibliometryczne w coraz większym stopniu stosują różne metody ustalania płci w odniesieniu do autorów i publikacji (Halevi 2019), a nierówności między kobietami i mężczyznami w nauce są badane coraz bardziej kompleksowo (np. Diezmann i Grieshaber 2019 koncentrują się na kobietach profesorach zwyczajnych), ujawniając przy okazji skalę zachodzących zmian. Madison i Fahlman (2020) pokazują, w odniesieniu do całej populacji szwedzkich profesorów zwyczajnych, że nie występują nierówności w osiągnięciu stanowiska profesora zwyczajnego przez kobiety ze względu na ich wskaźniki publikacyjne. Kompleksowa metaanaliza wpływu płci na recenzje wniosków grantowych, z efektem płci uogólnionym na kraj, dyscyplinę i rok publikacji, nie wykazuje żadnych efektów płci dotyczących mężczyzn (Marsh, Bornmann, Mutz, Daniel i O'Mara 2009: 1311). Jednak uważa się, że zwiększonemu udziałowi kobiet w dyscyplinach STEM towarzyszą również rosnące różnice między kobietami i mężczyznami dotyczące produktywności i wpływu mierzonego przez cytowania (Huang i in. 2020: 8).